

SVJETSKI PUTNIK

(Aleksandar Genis: *Kosmopolita*, s ruskog prevela Mirjana Grbić, Geopoetika, Beograd, 2012)

Sedma knjiga eseja Aleksandra Genisa *Kosmopolita*, kao i prethodnih šest, objavljena je u *Geopoetici*. Na poleđini knjige izdavač Vladislav Bajac napominje da je Genis nove eseje „gradio“ za srpsko tržište, te da je, kao i u prethodnim izdanjima, riječ o „svetskoj premijeri“. Bajac nam obećava „filozofska putovanja (koja su) pravo slavlje u čast čovekovoj umetničkoj i filozofskoj spoznaji sveta“. Od Montenjevih nasljednika uvijek se očekuje pronicljivost, analitičnost, sposobnost da se stvarnost kritički posmatra i problematizuje, da se ono što se čini očiglednim ispita, da bi se na kraju prikazalo kao ne baš tako očigledno i poznato. Zbog čega bismo čitali eseje ako bi nam pisci u njima nudili kliše, ako bi ponavljali stereotipe, ako ne bi bili duhoviti? Eseji Aleksandra Genisa zanimljivi su ovdašnjoj publici već više od deceniju; očekivano je onda da moraju imati neke od pomenutih „kvaliteta“, ali je podjednako moguće da je našem čitalaštvu zanimljiva i ekskluzivnost premijernih izdanja njegovih esejističkih spisa.

Genisova poetika

Prvim esejem „Poetika putovanja“ Genis objedinjuje tekstove *Kosmopolite*, eksplicitno nam otkrivajući nekoliko osnovnih niti strukture knjige. Ako se izdvojeno pročitaju samo naslovi trideset i četiri eseja (izuzimajući prvi) uočava se najprije „teritorijalna“ raznolikost i širina obuhvaćenog geografskog prostora, od Japana do SAD. Kao svjetskom putniku uspijeva mu da, i pored obimnog materijala o kojem piše, sve eseje poveže u dinamičnu cjelinu, da sjedini prostore knjige u jednu mapu neprekidnog putovanja. Autor opisivanjem proširuje granice i osvaja nove zemlje; no ne tek pukim turističkim metodom, posjećivanjem nepokretnih znamenitosti, već sa akcentom na procesu putovanja: „Putovanje nam ne daruje utiske, već stanje. Putovanje je – ogled samosvesti: fizičko pomeranje sa duhovnim poslasticama.“ O putovanjima je nužno čitati, ali tek kada se završe da bi se prolazni utisci „kristalizovali“ u ona iskustva koja čine da se trajno promijenimo. Kao primjer najbolje putne proze Genis navodi polarne istraživače, jer je u predjelima o kojima oni pišu „znamenitost (jedina) apstrakcija, nevidljiva, neopipljiva i neosporna, kao Bog, duša i pol“. Proza polarnih istraživača je, prema autorovom mišljenju, ona na kojoj se mogu vaspitavati generacije jer se u njoj opisuje savršena ljudska vrlina i hrabrost.

Eseji u knjizi nijesu odvojeni u zasebna poglavlja, ali je u svima zastupljena podjela na Istok i Zapad, i to ona podjela sa gvozdenom zavjesom. U pojedinim od njih je očiglednije insistiranje na ovoj binarnoj opoziciji, u drugima ju je pisac samo prividno izbjegao. Genis

ima iskustva i sa jedne i sa druge strane zavjese, kao emigrant iz SSSR-a u SAD, ali umjesto da to bude prednost njegovog pisanja, ovoga kosmopolitu romantičarski stereotipi često ograničavaju. Nacionalne specifičnosti shvata gotovo kao u XIX vijeku, a multikulturalizam ga skoro uopšte ne zanima (npr. u Engleskoj žive samo Englezi, koji posjećuju elitne džentlmenске klubove i/ili uređuju vrtove). Ova početna postavka, nedovoljno razrađena i kritički promišljena, onemogućava Genisa da bude duhovit i da razvije subverzivni potencijal humora. On se katkada koristi suptilnom ironijom, ali ona promašuje metu jer se poigrava sa odavno „prevaziđenim“ klišeima.

Istok

Knjiga počinje esejima o *istočnim* državama, o Rusiji i Srbiji (svrstavanje prve na Istok je problematično jer pisac u nekoliko drugih eseja ispituje njen ambivalentni karakter evroazijske zemlje). O Rusiji Genis piše analizirajući Puškinove stihove, a o Srbiji opisujući kraj devedesetih. O Srbiji se Genis raspituje i kod nacionalnih pjesničkih bardova, sredovječnih naravno. Razgovaraće ruski esejista i sa srednjoškolkama, koje uče ruski zbog turista, moskovske braće što ljetuju na crnogorskom primorju. U ova početna tri eseja saznacemo malo i o slovenskim bogovima. Potrebno je „koncentrisanje“ čitanje da bi se uočila fina veza između ova tri početna teksta, ta veza bratske Rusije i sestrinske Srbije preko zajedničkih slovenskih predaka. Kasnije će nam autor otkriti i Vizantiju kao zajedničku tačku srpskoga i ruskog naroda.

Svaku zemlju „predstavlja“ i jedan ili više poznatih pisaca; tako esej o Japanu autor počinje pričom o Mišimi, nastavlja raspravom o japanskoj kulturi i biciklima, da bi ga završio raspitivanjem o odnosu Japanaca sa susjednim narodima. Usput će Genis pomenuti kako je Japan „najradikalnija alternativa Zapadu“. I sljedeći esej autor originalno naslovljava „Prazni kimono“ – u njemu piše o proljeću u Tokiju, o sakura cvjetovima, o ulicama poput manga-stripa, o istočnjačkoj seksualnosti, o hiljadama godina skrivanim tijelima žena itd. Kina je u znaku Konfucija, ideograma, ogromnog kontinenta, lepršavih zmajeva i neprevodive poezije Lao Cea. U indijskom Delhiju su četiri svadbe i jedna sahrana, sve kao iz *1001 noći* (autora, čini se, postkolonijalna kritika ne zanima). Na kraju knjige, a prije završnog eseja o Indiji, autor je dva teksta posvetio Estoniji i Letoniji.

Zapad

Zapadne priče počinju sa Engleskom. Onako kako piše o zemlji kojom vladaju Elizabeta II i parlament, pišaće američki Rus i o drugim zapadnim državama. Njegovo iskusno oko esejiste primijetiće u Engleskoj: kišu, lordove u elitnom klubu, stratfordskog starca sa uređenom baštom, kraljevske dinastije i ukusno pivo. Čitaće i čitateljke će iznenaditi i usputni komentari o engleskom romanu i tome kako se i Englezi, kao i Rusi, i baš kao svi pripadnici velikonacionalnih kultura, hvale *svojim* romanima kao najboljim u Evropi.

Esej o Njemačkoj praćen je reminiscencijama pisca o svom rodnom kraju, te tumačenjem Hofmanovih tekstova i njegovog višeslojnog načina prikazivanja malograđanstvine, sa kratkim digresijama o razlici između istočnog i zapadnog Berlina. Pomenuće se tu još i

Kant i Niče, a cijenjeno čitateljstvo ne mora da bude zabrinuto jer se u drugim esejima pominju i Man i Kafka. Ni prikaz Austrije nije mnogo drugačiji od prikaza devetnaestovjekovne Njemačke. Austriju Genis vidi kao zemlju na granici Istoka i Zapada, kao nekadašnju, slavno poraženu imperiju. I inače je ovaj ruski emigrant opterećen imperijama; na mnogim mjestima raspravlja o povezanosti Rima i SAD, te o sličnostima između bivših i budućih svjetskih sila. Možda bi njegov odgovor na ovu optužbu o zaslijepljenosti *velikim državama* bio da nosi tugu u duši poput svakog Rusa, ali i osjećaj veličine; ili bi mogao da progovori iz njega američki državljani, koji svuda ima svoja prava i hrabro brani moralne zakone.

Španija je Genisu zanimljiva kao zemlja toreadora i koride. Na početku tog eseja kosmopolita pametno piše, ali se sam u pisanju ne pridržava tog zaključka: „U Kanadi inteligentni ljudi ne vole hokej, u Engleskoj – fudbal, u Japanu – sumo, u Italiji – mafiju, u Španiji – koridu.“ Pisac ovim valjda želi reći kako njegova publika nije inteligentna, jer joj piše o stereotipima u stereotipima!? Katalonija je zemlja pobunjenika i Gaudijevih remek-djela, što nijesmo nigdje mogli vidjeti ili pročitati. Venecija i Toskana su iznenađujuće „netipično“ prikazane kao i ostali zapadni krajevi. Pariz je romantični grad svjetlosti, dok se po Kritu šeta Zevs preobučen u pastira.

Holandiji su posvećena dva eseja, te osim biciklista, vjetrenjača i haringi, esejista piše i o istoriji holandskog slikarstva što je jedan od uspješnih pasaža u knjizi (slično kao i opis istorije Njujorka). Island je domovina saga i vulkana. Iako je i u ovom opisu mnogo toga stereotipnog, pisac je uspio da prikaže udaljenu, misterioznu zemlju. Možda je taj efekat postigao time što je na račun realističnih stereotipa prednost data stihovima iz saga, kojima se tumači savremeni Island. Isti se mehanizam stereotipizacije kao u većini *evropskih* eseja, primjenjuje i na opis zapadnih država van Evrope, u Kanadi rusko-američki esejista lovi ribe i razgovara sa Indijancima, dok se u SAD vozi putem 66 kroz divlji Zapad.

Osim opisivanja pojedinačnih zemalja, autor nam prikazuje četiri grada: Njujork, Moskvu, Vašington i Rim. Esaj o Njujorku jedan je od najljepših u knjizi, i da nije pojednostavljenog komentarisanja o tome kako se „nestilizovana“ američka gotika spojila sa „stilizovanim“ evropskim ardeoom, autor bi uspio da nas u potpunosti „prenese“ u zlatno doba američke Aleksandrije.

Stereotipni kosmopolita

U novoj knjizi Aleksandar Genis crta globus svojih putovanja, prikazujući nam sjevernu hemisferu od Japana do Divljeg Zapada. Široko obrazovanje od istorije umjetnosti do književnog kanona esejista vješto koristi da bi opisao gradove i predjele, te ih učinio i *vizuelno* i *misaono* bližim čitalaštvu. Međutim rusko-američki esejista nije prevazišao podjelu na Istok i Zapad. I u Evropi, ali i na azijskom i sjevernoameričkom kontinentu uočava stereotipe, jasno odvajajući „jedne“ od „drugih“ po „nacionalnom ključu“. Čini se da Genis nije naslijedio montenjevski dar – da pronicljivo prikaže svijet, da opiše *unutrašnje* putovanje, umjesto spoljašnjih konstrukata nacionalnih identiteta.